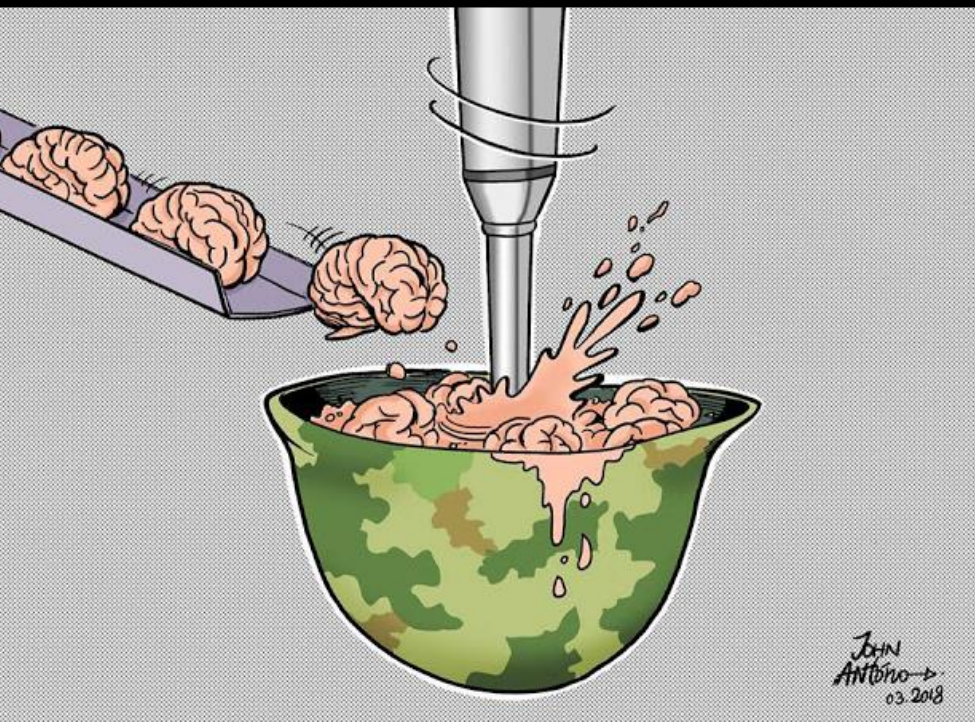

ΦΥΛΛΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Δημόσια Ιστορία και Εκπαίδευση

Χρήσεις της Λογοτεχνίας στην Ιστορία

Πόλεμοι του 20ου αιώνα

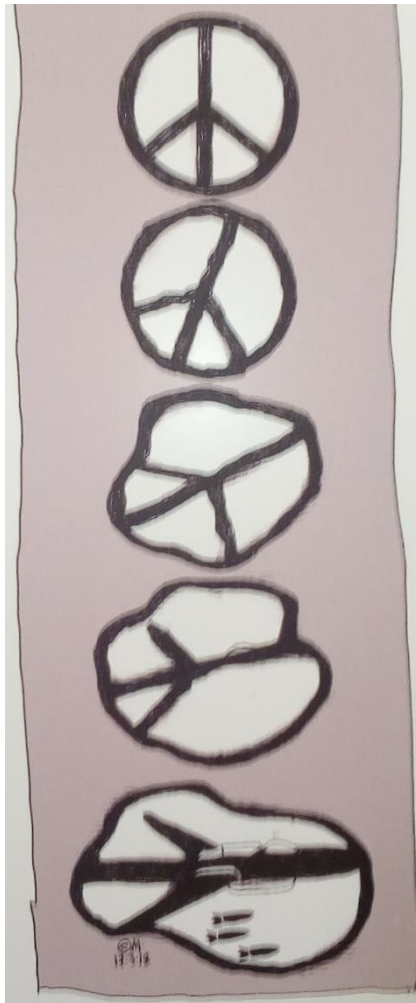
ΕΥΗ ΣΥΡΙΓΑ

ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΔΡΟΣΙΑΣ

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΣΧ. ΕΤΟΣ 2018-2019

ΣΚΙΤΣΟ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: JOHN ANTONO

ΜΗΤΣΟΜΠΟΝΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

ΣΚΙΤΣΟ ΟΠΙΣΘΟΦΥΛΛΟΥ: ΓΕΩΡΓΟΠΑΛΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Με το αυτό το διδακτικό σενάριο επιχειρείται να συνδεθεί η **Δημόσια Ιστορία** με την **Εκπαίδευση**. Στην παρούσα πρόταση η **Ιστορία** μελετάται διαθεματικά με τη **Λογοτεχνία** σε πολλές μορφές της. Η Ιστορία παράγεται και διαχέεται σε γραπτή μορφή μέσω της **Λογοτεχνίας**, σε ακουστική μορφή μέσω **μελοποιημένων ποιημάτων** και **τραγουδιών**, σε οπτικοακουστική μορφή μέσω **σεναρίων** που βασίζονται σε μυθιστορήματα και μεταφέρονται στον **κινηματογράφο**, σε οπτική μορφή μέσω **κόμικς** και **καλλιγραφημάτων** βασισμένων σε λογοτεχνικά κείμενα.

Στόχος είναι η Σύγχρονη Ιστορία να γίνει εύληπτη και ενδιαφέρουσα για τους/τις μαθητές/τριες και με την εκπόνηση ερευνητικών διαθεματικών εργασιών να ευαισθητοποιηθούν στο θέμα του πολέμου και των αποτελεσμάτων του. Απώτερος σκοπός η **δημιουργία μιας εκδήλωσης με αντιπολεμικό περιεχόμενο**, η οποία θα αποτελέσει αφορμή για να ενισχυθεί η ιστορική μνήμη, αλλά και να ευαισθητοποιηθεί ένα ευρύτερο κοινό σε ένα διαχρονικό θέμα με βαρύτατες επιπτώσεις, όπως ο πόλεμος.

Βιωματική προσέγγιση του θέματος του πολέμου μέσω **δημιουργικής γραφής**, **εκτέλεση** και **ερμηνεία τραγουδιών**, **έκθεση φωτογραφικού υλικού** και **γελοιογραφίας**, **συγγραφή σεναρίου**, **δημιουργία ιστορικού ντοκιμαντέρ**, **ταινίας μικρού μήκους**, **θεατρικών δρώμενων** και **αφίσας** είναι προτεινόμενες δραστηριότητες για την εκδήλωση.

Εύη Συρίγα

.....

β).....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

«Θέλουμε να σκοτώσουμε, γιατί οι αντικρινοί είναι τώρα οι θανάσιμοι εχθροί μας. Τα τουφέκια και οι χειροβομβίδες τους είναι γυρισμένα καταπάνω μας. Αν δεν τους εκμηδενίσουμε εμείς, θα μας εκμηδενίσουν αυτοί. [...]

Και στις ψυχές μας, τις τρυπημένες σαν το κόσκινο, τρυπώνει με σπαρακτικό πόνο η εικόνα τούτης της μαυριδεράς γης με το θαμπό τον ήλιο και τους νεκρούς ή ετοιμοθάνατους στρατιώτες πεσμένους στο χώμα, σαν να 'ταν αναπόδραστη η μοίρα τους. Κι οι τραυματίες μάς αρπάζουν απ' τα πόδια κρίζοντας, ενώ εμείς πηδάμε πάνω απ' τα κορμιά τους.

Έχουμε χάσει κάθε αίσθημα αλληλεγγύης. Ούτε και το ομολογούμε στον εαυτό μας, αν τύχει και πέσει στα μάτια μας -μάτια κυνηγημένου ζώου- η εικόνα άλλου ανθρώπου. **Είμαστε αναισθητοι**, νεκροί που, κάποιο στρατήγημα, από κάποια επικίνδυνα μάγια, **είμαστε ακόμα ικανοί να τρέχουμε και να σκοτώνουμε.**

Ένας νεαρός Γάλλος μένει πίσω. Τον φτάνουμε και σηκώνει τα χέρια ψηλά. Στο ένα κρατάει ακόμη το ρεβόλβερ του. Δεν ξέρει κανείς αν θέλει να ρίξει ή να παραδοθεί. Μια τσαπιά τού σκίζει το πρόσωπο στα δύο. Βλέποντάς τον ένας άλλος το βάζει στα πόδια, αλλά μια λόγχη τον τρυπάει σβουριχτά στην πλάτη. Τινάζεται με τα χέρια ανοιχτά και ξεφωνίζει μ' ορθάνοιχτο στόμα, κλονίζεται, ενώ η μπαγιονέτα* πάει κι έρχεται στη ραχοκοκαλιά του. Ένας τρίτος πετά το τουφέκι του και πέφτει κατάχαμα σκεπάζοντας τα μάτια με τα χέρια. Τον αφήνουμε πίσω μαζί με άλλους αιχμαλώτους να μεταφέρει τραυματίες.

Ξάφνου, μες το κυνηγητό μας, φτάνουμε στις εχθρικές θέσεις.

Περισφίγγουμε από τόσο κοντά τους αντιπάλους μας, που καταφέρνουμε και μπαίνουμε στα χαρακώματά τους. Την ίδια ώρα μ' αυτούς. Αυτό μας γλιτώνει και δεν έχουμε μεγάλες απώλειες.

Ένα μυδραλιοβόλο μουγκρίζει, αλλά το συγυρίζει μια χειροβομβίδα. Ωστόσο οι λιγοστές στιγμές που κράτησε φτάσανε για να μας φάει, χτυπώντας στην κοιλιά, πέντε άντρες.»

Ρεμάρκ Έριχ Μαρία, *Ουδέν νεώτερον από το δυτικόν μέτωπον*, ΜΙΝΩΑΣ, Αθήνα 2014, σ. 124-125.

*ξιφολόγη

ΜΟΝΟΜΑΧΙΑ ΠΥΡΟΒΟΛΙΚΟΥ

«Πάντα το νιώθω αυτό το συναίσθημα κοντά στο σκάσιμο της οβίδας. Υπάρχουν ανθρώπινες φωνές, σου λέω, κει μέσα. Φωνές που στραγγαλίζουν από ανεξιλέωτο πάθος. Είναι άνθρωποι, που ουρλιάζουν και τρίζουν τις μασέλες με αφρούς στα δόντια. Ακούς τα υστερικά τσιριχτά του φονιά που μπήγει το λάζο* μέσα σε ζεστό κρέας. Αναγνωρίζεις τη νικήτρια κραυγή του ανθρώπου που καρφώνει το μαχαίρι στο βυζί του μισημένου. Γυρίζει στριφτά με τη φούχτα την κάμα** μέσα στη σάρκα. Βογκά ηδονικά το χορτασμένο πάθος του και πίνει αλαλιασμένος την αγωνία του άλλου, που σπαρταρά κάτω από το δυνατό γόνατο και χτυπιέται χάμου ξερνώντας από το λαρύγγι μαζί με το αίμα και την ψυχή του.

Σαν αρχίσουν να σβανάν και το δικό μας χαράκωμα, τρυπώνουμε στ' αμπριά και περιμένουμε διαταγές. Στο χαράκωμα μένουν μονάχα οι παρατηρητές. Συναλλάζονται τότες συχνότερα. Ο βομβαρδισμός είναι το υπέρτατο δυνατό συναίσθημα που μπορεί να βαστάξει ο άνθρωπος. [...]

Είναι πολύ απάνθρωπο πράγμα ο βομβαρδισμός. Είναι φριχτό.»

Μυριβήλης Στρατής, *Η ζωή εν τάφω*, Βιβλιοπωλείον της ΕΣΤΙΑΣ, Αθήνα 2014, σ. 142-143.

*σουγιάς, μαχαίρι τσέπης **δίκικοπο μαχαίρι

A. Horne, *Ιστορία του 20ού αιώνα*, σ. 578.

Εργάτριες σε εργοστάσιο πυρομαχικών κατά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο.

2. Να μελετήσετε τις δύο **γελοιογραφίες** της περιόδου του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου, που σας δίνονται, να τις συσχετίσετε με τα **αίτια** του συγκεκριμένου πολέμου και να τις σχολιάσετε.

Βρετανική καρτ ποστάλ του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, που σατιρίζει την υπεροψία των Γερμανών. Εκπροσωπεί το πιο επεξεργασμένο είδος γραφιστικής απεικόνισης και ανήκει στη συλλογή Leonard A. Lauder. Χιλιάδες εκδοχές προπαγανδιστικών καρτών τυπώθηκαν και διακινήθηκαν και από τα δύο στρατόπεδα, παίζοντας με τα εθνικά στερεότυπα.

Γαλλική προπαγανδιστική καρτ ποστάλ του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου, που σατιρίζει τον Γερμανό αυτοκράτορα Γουλιέλμο Β΄, ο οποίος προσπαθεί να κατασπαράξει τη Γη. (1915)

Παρατίθεται ως ιταλική αφίσα στο *Ιστορία του Νεότερου και Σύγχρονου κόσμου* Γ΄ Τάξη Γενικού Λυκείου, σ. 76.

Η μπαλάντα του στρατιώτη

Στίχοι: **Μπέρτολτ Μπρεχτ**
Ελληνικοί στίχοι: **Οδυσσέας Ελύτης**
Μουσική: Μάνος Χατζιδάκις
Τραγούδι: Λάκης Παππάς
Από τα αρχεία της ΕΡΤ

Την ώρα που ο λεβέντης
στον πόλεμο κινούσε
η αγαπημένη του έκλαιγε
και τον παρακαλούσε:

-Μακριά στη μάχη σαν βρεθείς
καλέ μου, έχε το νου σου
φυλάξου από τη μάνητα
κι απ' το σπαθί του οχτρού σου.

Μπροστά πολύ μην προχωρείς
πίσω μην απομένεις
μπροστά φωτιά, πίσω φωτιά
καταμεσής να μένεις.

Μονάχα ξέρει ο μεσιανός
να τρέξει να πηδήξει
κι αυτός μονάχα σπίτι του
για μέρα θα γυρίσει.

Η μπαλάντα του νεκρού στρατιώτη

Στίχοι: **Μπέρτολτ Μπρέχτ**
Μουσική: Kurt Weill
Τραγούδι: Μαρία Φαραντούρη

Για πέμπτο Μάη πολεμάει
για ειρήνη κουβέντα καμιά
και ο φανταράκος τα βροντάει
πεθαίνει ηρωικά

Και ο Αυτοκράτωρ οργίζεται
και βγάζει διαταγή
ο θάνατος αναβάλλεται
η νίκη όσο αργεί

μα ο φαντάρος κείτεται
στον τάφο του δίχως ντροπή

και ξάφνου τον επισκέπτεται
μια επιτροπή

Με φτυάρι και με αγιασμό
ξεθάβουν το νεκρό
του λένε γύρνα στο μέτωπο
και βγάλε το σκασμό

Τον εξετάζει ένας γιατρός
τον βρίσκει λίαν καλώς
κοπάνα μονάχα την κάνει ο νεκρός
γιατί είναι πολύ δειλός

Τον σήκωσαν και φεύγουνε
στην νύχτα τη μαγευτική
ενώ αρμοδίως τους φώτιζε
σελήνη ρομαντική

Το στόμα το σάπιο του βουτούν
σε μαύρο κρασί γλυκό
και δυο νοσοκόμες
του κρατούν μπροστά του
γυμνό θηλυκό

με τύμπανα και ταραταζούμ
η μπάντα πάει εμπρός
για της πατρίδος το αλαλούμ
παρέλαση κάνει ο νεκρός

Μπροστά του πάει ένας κύριος
με φράκο παχουλός
πολύ του καθήκοντος κύριος
σαν κάθε πολίτη καλός

σκυλιά ποντίκια και ασβοί
δακρύζουν με πατριωτισμό
στο ύψος των περιστάσεων
στού έθνους τον παλμό

Στο άλλο χωριό τους δέχεται
ο κόσμος με ουρλιαχτά
χλωμό το φεγγάρι κατέρχεται
και το νεκρό χαιρετά

Με ζήτω και με τσουμπαπά
σημαίες και παπά
χορεύει ο νεκρός του σκοτωμού

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ουδέν νεώτερον από το δυτικό μέτωπο

ΤΟ ΛΑΒΩΜΕΝΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΝΤΡΙΒΑΝΙ

Γκυγιώμ Απολλυναίρ
μτφρ. Τάκης Βαρβιτσιώτης (1916-)

Γλυκερές λαβωμένες κορρές
είλη άνδισμένα προσφιλή
ΜΙΑ ΜΑΡΕΥ
ΥΕΤ ΛΟΡΙ
ΑΝΝΙ και εσύ ΜΑΡΙ
πού σε είστε
σε είστε
νέες κοπέλλες
ΑΛΛΑ
ΚΟΥΤΑ ΘΕ
κάποιο συντριβάνι πού
δακρύζει και παρακαλεί
αυτό τό περιστέρι σ'έκασση άναπολεί

Όλα οι θύμπαες οι αλλοτινές αρχίζουν
Όριναλ ό Μπιγύ ό Νταλιζ πού μάγωνιά
πρός τό στερέωμα πιά τήρα νάναβλύζον
Τα ονόματά τους μέ πικρή μελαγχολία
Φίλοι πού φύγατε στον πόλεμο μακριά
Σύρουν κλωριά ως βήματα μέ έπιμνησία
Και πάνω σ'άποκοιμισμένα τά νερά
Πού είναι ό Κρέμνιτζ μέ τά στρατιωτικά
Πεθαίνουν οι ματιές σας μελαγχολικά
Ίσως να είναι πεθαμένοι τήρα πιά
Πού είναι ό Ζακόμπ ό Μπράν και ό Ντεραίν
Από άνακητίσεις ή ψυχή μου πλημμυρίζει
Μέγκριζα μάτια σαν τής χαραυγής τό χρώμα
το συντριβάνι για τον πόνο μου δακρύζει

ΑΥΤΟΙ ΠΟΥ ΦΥΓΑΝΕ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΠΡΟΣ ΤΟ ΒΟΡΡΑ ΧΤΥΠΙΣΟΥΝΤΑΙ ΤΩΡΑ
Τό βράδυ πέφτει Ω πέλατος αίματηρο
Κήποι όπου άφθονο αίμα σταζει ή ροδοδάφνη άνθος πολεμικό

Τίτλος: Ο Μικρασιατικός πόλεμος (1919-1922)

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΑ ΟΜΑΔΑΣ: .....

.....

.....

.....

.....

.....

Δραστηριότητες:

- α)** Αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις και αφού μελετήσετε το απόσπασμα από το μυθιστόρημα της Διδώς Σωτηρίου, **Ματωμένα χώματα** και το απόσπασμα από την αφήγηση του Έλληνα στρατιώτη του Θ.Α. Νημά, που σας δίνονται, να γράψετε τις **ιστορικές πληροφορίες** που υπάρχουν στις δύο **πηγές**.

β) **Να συγκρίνετε** τη συμπεριφορά των Ελλήνων και Τούρκων στρατιωτών στα δύο παρακάτω παραθέματα, να γράψετε τις **ομοιότητες** και να διατυπώσετε τα **συμπεράσματά** σας.

Οι δύο εικόνες, που ακολουθούν, αποτελούν ιστορικά τεκμήρια.

α).....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....
.....
β).....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

XVII

Ξάφνου, μέσα στη γενική χαρά, ακούστηκε μια φωνή κι ύστερα πολλές μαζί:

- Φωτιά!
- Φωτιά!
- Βάλαν φωτιά στη Σμύρνη!

Πεταχτήκανε ορθοί. Κοκκινόμαυρες φλόγες τινάζονταν στον ουρανό, χοροπηδηχτές.

- Είναι κοντά στην Αρμενογειτονιά.
- Κατά κει φαίνεται να 'ναι.
- Πάλι οι Αρμένιοι θα το πλερώσουνε!
- Αποκλείεται να κάψουνε ολόκληρη τη Σμύρνη. Ποιο συμφέρον έχουνε; Αφού έγινε πια δική

τους...

Ποιο συμφέρον είχαμε μεις που καίγαμε τα τουρκοχώρια στην υποχώρηση;

Η φωτιά απλωνόταν παντού. Ντουμάνιασε ο ουρανός. Μαύρα σύγνεφα ανηφορίζανε και μπερδεύοτανε το 'να με τ' άλλο. Κόσμος εκατοντάδες χιλιάδες κόσμος, τρελός από φόβο, αρχίνησε να τρέχε ιαπ' όλα τα στενοσόκακα και τους βερχανέδες* και να ξεχύνονται στην παραλία σαν μαύρο ποτάμι.

- Σφαγή! Σφαγή!
- Παναγιά, βοήθα!
- Προφτάστε!
- Σώστε μας!

Η μάζα πυκνώνει, δεν ξεχωρίζεις ανθρώπους, μα ένα μαύρο ποτάμι που κουνιέται πέρα δώθε απελπισμένα, δίχως να μπορεί να σταθεί ούτε να προχωρήσει. Μπρος θάλασσα, πίσω φωτιά και σφαγή! Ένας αχός κατακυλάει από τα βάθη της πολιτείας και σπέρνει τον πανικό.

- Τούρκοι!
- Τσέτες!**
- Μας σφάζουνε!
- Έλεος!

Η θάλασσα δεν είναι πια εμπόδιο. Χιλιάδες άνθρωποι πέφτουνε και πνίγονται. Τα κορμιά σκεπάζανε τα νερά σαν να 'ναι μόλος. Οι δρόμοι γεμίζουνε και αδειάζουνε και ξαναγεμίζουνε. Νέοι, γέροι, γυναίκες παιδιά, ποδοπατιούνται, στριμώχνονται, λιποθυμούνε, ξεψυχούνε. Τους τρελαίνουν οι χατζάρους, οι ξιφολόγχες, οι σφαίρες των τσέτηδων!

- Βουρ! Κερατάλάρ! (χτυπάτε τους τους κερατάδες!).

Το βράδυ το μονοφώνι κορυφώνεται. Η σφαγή δε σταματά. Μόνο όταν τα πλοία ρίχνουνε προβολείς γίνεται μια πρόσκαιρη ησυχία. Μερικοί που καταφέρανε να φτάσουνε ζωντανοί ίσαμε τη μαούνα, μας ιστορούνε το τι γίνεται όξω, στις γειτονιές. Οι τσέτες του Μπεχλιβάν και οι στρατιώτες του Νουρεντίν τρώνε ανθρώπινο κρέας. Σπάζουνε, πλιατσικολογούνε σπίτια και μαγαζιά. Όπου βρούνε ζωντανούς, τους τραβούνε όξω και τους βασανίζουνε. Σταυρώνουνε παπάδες στις εκκλησιές, ξαπλώνουνε μισοπεθαμένα κορίτσια κι αγόρια πάνω στις Άγιες Τράπεζες και τ' ατιμάζουνε. Απ' τον Αι-Κωνσταντίνο και το Ταραγάτς ίσαμε το Μπαλτσόβα **το τούρικο μαχαίρι θερίζει.**

Σωτηρίου Διδώ, *Ματωμένα χώματα*, Κέδρος (39η έκδ.), σ.312-3.

* παραφθορά του της τουρκικής λέξης frekhane για το φράγκικο σπίτι, διώροφα δηλαδή σπίτια με αποθήκη

** Τούρκοι άτακτοι στρατιώτες που πολεμούσαν εναντίον του ελληνικού στρατού κατά τη μικρασιατική εκστρατεία.

Αφήγηση Έλληνα στρατιώτη που συμμετείχε στον Μικρασιατικό Πόλεμο

«Οι Έλληνες τώρα ξέρ'ς... **Οι Έλληνες πολύ βαρβαρία δείξαμε.** Μέχρι άλλος έκανε χωράφι, πάηνε [κάποιος] Έλληνας και του σκότωνε του βόδι, να το πάρει να φάμε κρέας. Αυτό ήταν σαν λυπηρό. Άλλοι πηγαίνουν στα τζαμιά να κάνουν το θρήσκευμα το δικό τους και οι δικοί μας πηγαίνουν από κάτω με διάφορα, λάστιχα, με αυτά, τους κατέβαζαν κάτ' να μην φωνάζουν τον Αλλάχ, δεν τους άφηναν [να κάνουν] όπως οι Τούρκοι. Άσχημα βέβαια αυτά, δεν μας αρέσουν αλλά στρατός, ασκέρι, δεν παραξήγαγαν κι αυτοί. Λέγαν “ Γκιουνάν ασκέρ, σεϊτάν ασκέρ”, δηλαδή “ των δαιμόνων στρατιώτες ”».

Νημάς Θ.Α., Ο περιπετειώδης βίος του εκ Πλατάνου Τρικάλων στρατιώτη Κων/νου Τσόγια σ.140.

Μετά την κατάληψη της Σμύρνης από τους κεμαλικούς, Έλληνες πρόσφυγες αναζητούν με αγωνία μέσο σωτηρίας. Πίσω τους διακρίνονται Τούρκοι ιππείς και πυρπολημένα κτίρια.σχ. βιβλίο, σ. 107

Μικρασιατική καταστροφή και εκστρατεία Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα

2. Αφού μελετήσετε τα σκίτσα από το **graphic novel Αϊβαλί** του Soloup
- α) **να συγκρίνετε** τη συμπεριφορά Ελλήνων και Τούρκων ως κατακτητών και **να τη σχολιάσετε**.
  - β) Να παρουσιάσετε τα **αποτελέσματα** αυτής της συμπεριφοράς στους κατακτημένους.

α).....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Στις 16 Μαΐου 1919 ο ελληνικός στρατός που είχε αποβιβαστεί στη Σμύρνη από την αρχή του Μήνα, κατέλαβε τις Κυδωνίες (Αϊβαλί), σύμφωνα με το σχέδιο του ελληνικού στρατηγείου οπότε και άρχισε η επανεγκατάσταση του ελληνικού στοιχείου που είχε προηγουμένως εκδιωχθεί.

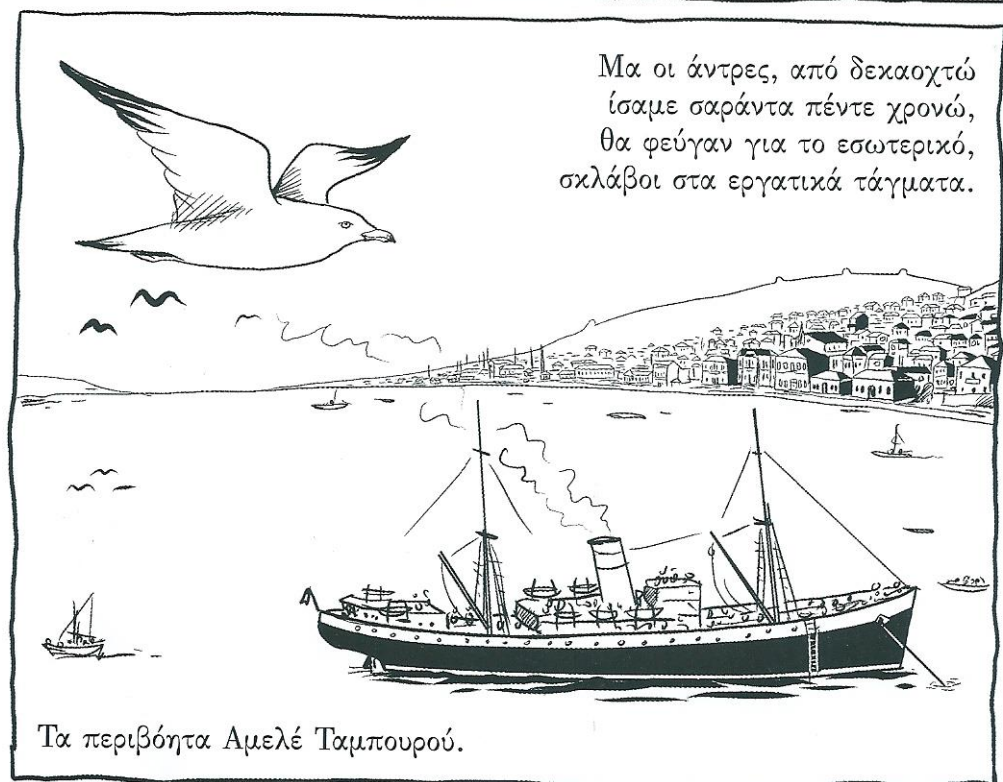
Ο εχθρός είχε κατεβεί
στην πόλη μας, το Αϊβαλί.
Και στο λιμάνι είχαν αράξει
βαπόρια με αμερικάνικες
παντιέρες.

Μικρασιατική καταστροφή .Το οριστικό πλήγμα δόθηκε λίγα χρόνια αργότερα με την άτακτη υποχώρηση του ελληνικού στρατού που είχε τραγικές συνέπειες και για τις Κυδωνίες (Αϊβαλί). Στις 29 Αυγούστου 1922 μπήκαν στην πόλη τα πρώτα τουρκικά στρατιωτικά τμήματα, που ενισχύθηκαν στις 6 Σεπτεμβρίου. Οι άνδρες στάλθηκαν σε Τάγματα Εργασίας σε στρατόπεδα του εσωτερικού της Ανατολίας, άλλοι εκτελέστηκαν, και ελάχιστοι μόνο σώθηκαν, που με τα γυναικόπαιδα κατέφυγαν στη Λέσβο και από εκεί σε άλλες περιοχές της Ελλάδας.

Διαταγή: Το σάπιο
εμπόρευμα – τα παιδάκια
κ' οι γυναίκες –
θα μπαρκέρναν
για την Ελλάδα.

Μα οι άντρες, από δεκαοχτώ
ίσαμε σαράντα πέντε χρονώ,
θα φεύγαν για το εσωτερικό,
σκλάβοι στα εργατικά τάγματα.

Τα περιβόητα Αμελέ Ταμπουρού.

Solour, Αϊβαλί (graphic novel), ΚΕΔΡΟΣ, Αθήνα 2015, σ. 102-103, 277.

Τίτλος: Η συμμετοχή της Ελλάδας στον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΑ ΟΜΑΔΑΣ: .....

.....

.....

.....

.....

Δραστηριότητες:

1. Αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις και αφού μελετήσετε το απόσπασμα από το **μυθιστόρημα** του Γιάννη Μπεράτη, **Το πλατύ ποτάμι** και το απόσπασμα από το βιβλίο **διηγημάτων** του Ηλία Βενέζη, **ΩΡΑ ΠΟΛΕΜΟΥ**, που σας δίνονται
α) να τα εντάξετε στο **ιστορικό πλαίσιο** και να σχολιάσετε την ανθρώπινη συμπεριφορά σε συνθήκες πολέμου.
β) Ποια **συναισθήματα** επικρατούν;

α).....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

β)

ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΝ ΩΡΑ ΤΟΥ ΒΟΜΒΑΡΔΙΣΜΟΥ

ΙΤΑΛΟΙ ΚΑΤΑΚΤΗΤΕΣ

ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΤΑΚΤΗΜΕΝΟΙ

Το πλατύ ποτάμι

ΤΟ ΠΛΑΤΥ ΠΟΤΑΜΙ, είναι το πιο σημαντικό πεζό έργο που αναφέρεται στον ελληνοϊταλικό πόλεμο του 1940. Ο συγγραφέας υπηρέτησε ως εθελοντής με το βαθμό του ανθυπολοχαγού. Αποστολή του στο μέτωπο ήταν να μεταδίδει, σε ιταλική γλώσσα, προπαγανδιστικά μηνύματα προς τους Ιταλούς στρατιώτες, από μεγάφωνα τοποθετημένα στην πρώτη γραμμή.

Ο Μπεράτης, χωρίς να περιγράφει μάχες και ηρωικά κατορθώματα, καταφέρνει να δώσει το ήθος και το σεμνό ηρωισμό εκείνων των ανδρών που δημιούργησαν το έπος του 1940. Ιδιαίτερα εντυπωσιακή είναι η αφήγηση της επιστροφής του στρατού μας, ενός στρατού που οπισθοχωρούσε, ενώ ήταν νικητής.

ΜΑ Ο ΒΟΜΒΑΡΔΙΣΜΟΣ και το αντιαεροπορικό (δε μπορούσα ακόμα να ξεχωρίσω τους δυο θορύβους) ακούγονταν κάπου σαν πολύ μακριά. Ξαναγύρισα στη θέση μου, στο τραπεζάκι μας με τον Ιατρόπουλο, και πίναμε ήσυχα το ουζάκι μας, γελώντας με τους άλλους δυο συντρόφους μας που 'χανε γίνει πράγματι καπνός, μπρος απ' τα μάτια μας, με το πρώτο σκούξιμο της σειρήνας.

"Λαγοί! Αέρας! Καπνός! Λούηδες!", γελούσε ο Ιατρόπουλος κορδωτός στην καρέκλα του, σηκώνοντας το ποτηράκι του με κείνη την περίεργη ακαμψία που τον χαρακτήριζε. [...]

Πεταχτήκαμε προς την πόρτα. Όλο το πεζοδρόμιο, όχι μόνο μπροστά στο δικό μας καφενείο, μα σ' όλη τη σειρά, ήταν γεμάτο με συντρίμματα γυαλικών και γκρεμίσματα τοίχων, που 'χανε πέσει και πλακώσει όλα τα καλάθια της μαναβικής και των μικροπωλητών που ήταν εκεί παρατημένα, - και λίγο πιο πέρα, πίσω από τον τοίχο του Σταθμού, μεγάλες κοκκινόμαυρες φλόγες υψώνονταν στον ουρανό με πολύ καπνό μαζί. Μου φάνηκε στην αρχή πως είχε πάρει φωτιά ο Σταθμός, αλλά σιγά - σιγά κατάλαβα πως καιγόταν κάτι άλλο, - ίσως καμιά πιο πέρα αποθήκη, ίσως κανένας συρμός. [...]

Η φωτιά όμως εντοπιζόταν, λιγότευε, έσβηνε. Είχαν ξεκόψει πια τα τρία φλεγόμενα βαγόνια απ' τον υπόλοιπο συρμό. Όλοι ήμαστε μαύροι, λαχανιασμένοι, στουπί στον ιδρώτα.

Χαιρέτησα, με χαιρέτησαν, κι έφυγα. Είχα κάνει ό, τι περνούσε από το χέρι μου. Και ξαναγύρισα στην παρέα, στο καφενείο.

Η ΛΗΞΗ του συναγερμού είχε σημάνει πια. Η μικρή πλατεία κι ο δρόμος άρχισαν μεμιάς πάλι να μυρμηγκιάζουν. Ο Ιατρόπουλος που μ' είχε χάσει, ανησυχούσε. Ο Μεντόγιαννης κι ο Στελλάκης ήταν φουρκισμένοι που δεν τους ακολουθήσαμε στο καταφύγιο. "Αυτά είναι βλακείες", αποφαιόνταν. - Βέβαια, γιατί όχι; Μπορεί, έλεγα μέσα μου. Κι όμως, αυτά είναι τα ωραία.

Σε λίγο ακούστηκε κάποιο σφύριγμα. Ήταν το τραίνο μας, φορτωθήκαμε όπως - όπως, βιαστικά, τα σακίδια, τους μανδύες, τις κουβέρτες, και τραβήξαμε προς το Σταθμό. Εκεί έφταναν πια οι πρώτες ειδήσεις για τ' αποτελέσματα του βομβαρδισμού. "'Έπεσε εκεί", έλεγε ο ένας. "'Όχι, έπεσε εκεί", έλεγε ο άλλος. [...]

Ναι, είχε πια αρχίσει ο Πόλεμος για μένα.

Μπεράτης Γιάννης, *Το πλατύ ποτάμι*, ΕΡΜΗΣ, Αθήνα 2011.

ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΣΤΟ ΣΑΡΩΝΙΚΟ

Οι Ιταλοί σαν πήραν τη χώρα κάμανε ένα φυλάκιο στην Ανάβυσσο. Ένας αξιωματικός και καμιά δεκαριά καραμπινιέροι. **Ήταν όλοι τους άνθρωποι χωρίς καρδιά**, γεμάτοι μίσος και κακά ένστικτα. Τυραγνούσαν τον κόσμο, κλέβανε τα γεννήματα, στέλναν στη φυλακή τους χωριάτες με το τίποτα. Τους σκότωναν. [...]

Το βαπόρι που βούλιαξε ήταν ένα γερμανικό μεταγωγικό. Όπως είχε σωστά μαντέψει ο μπαρμπα-Φίλιππας, το τορπίλλισε ένα εγγλέζικο υποβρύχιο. Το μεταγωγικό ήταν φορτωμένο σιδερένια βαρέλια λάδι. Κουβαλούσε, ακόμα, δυο χιλιάδες Ιταλούς αιχμαλώτους απ' τα Δωδεκάνησα, όπου είχαν παραδοθεί όταν συνθηκολόγησε η Ιταλία. Λίγα βαρέλια και λίγοι Ιταλοί ήταν στο κατάστρωμα. Τ' άλλα τα βαρέλια και οι πολλοί Ιταλοί ήταν παστωμένοι μες στ' αμπάρια. Εκεί, κλεισμένους, τους βρήκε ο υγρός θάνατος. Το κύμα πήρε ό,τι ήταν στο κατάστρωμα, ανθρώπους και βαρέλια και τα ξέβρασε στις ακρογιαλιές της Αναβύσσου. [...]

Να 'ναι παστωμένοι μες στ' αμπάρια και ν' απαντέχουν χωρίς ελπίδα!. . . είπε ο χταποδάς.

- Για την ελπίδα λες; Μουρμούρισε ο γερο-βοσκός πλημμυρισμένος απ' τη φρίκη.

- Ελπίδα να λιώσουν. Να βρούνε χώμα. Δεν λένε πως ο πεθαμένος γυρεύει χώμα να ξεκουραστεί;

Πάλι ο γερο-βοσκός ανατρίχιασε.

- Έτσι κι εγώ το 'χω ακουστά.

Τύλιξαν τσιγάρο ο χταποδάς κι ο βοσκός. Λίγη ώρα πέρασε.

- Τι τραβάνε τώρα ξι αυτοί απ' τους Γερμαναράδες! Είπε ο καπτα-Μανόλης. Πληρώνονται τα όσα κάνανε.

- Όλα πληρώνονται δω κάτω, συφώνησε ο μπαρμπα-Φίλιππας.

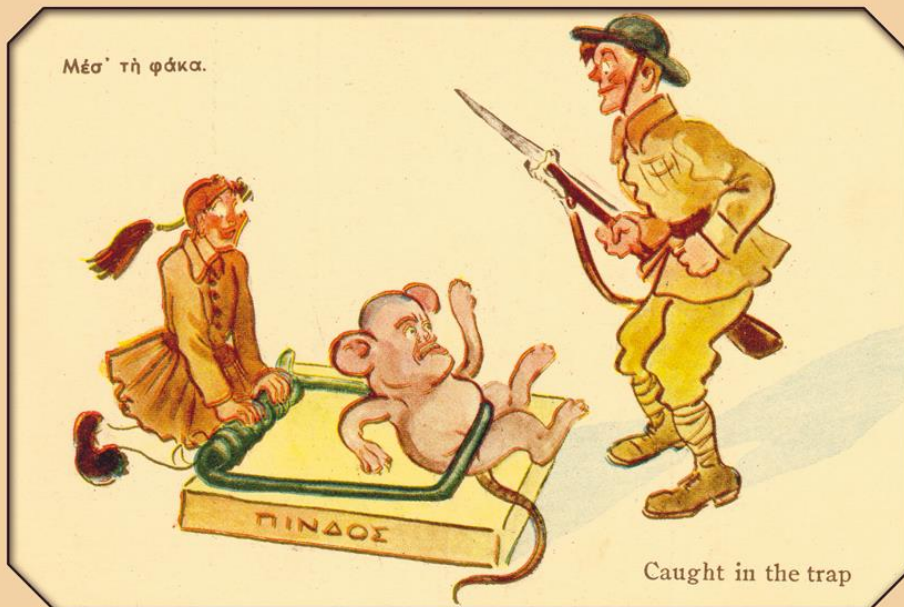
- Είχα πάει στα Μεσόγεια ν' αγοράσω τρίχα για τα παραγάδια μου. Οι Γερμανοί κουβαλούσαν ένα κοπάδι Ιταλιάνους αιχμαλώτους. Ήταν μισόγυνοι, κουκουλωμένοι με τις κουβέρτες τους, χωρίς αρβύλες οι πιο πολλοί. Καθόμουνα μαζί με τον κόσμο και τους έβλεπα που περνούσαν.

- **Τους πετροβόλαγε ο κόσμος;** Ρώτησε ο γερο-βοσκός.

ΑΝΥΠΟΓΡΑΦΟ

ΑΝΥΠΟΓΡΑΦΟ

Άσμα ηρωικό και πένθιμο για τον χαμένο Ανθυπολοχαγό της Αλβανίας

Στίχοι: **Οδυσσέας Ελύτης**

Ήταν γενναίο παιδί·
Με τα θαμπόχρυσά κουμπιά και το πιστόλι του,
Με τον αέρα του άντρα στην περπατησιά,
Και με το κράνος του - γυαλιστερό σημάδι
(Φτάσανε τόσο εύκολα μες στο μυαλό
που δεν γνώρισε κακό ποτέ του)
Με τους στρατιώτες του ζερβά δεξιά
Και την εκδίκηση της αδικίας μπροστά του.
-Φωτιά στην άνομη, φωτιά!
Με το αίμα πάνω από τα φρύδια
Τα βουνά της Αλβανίας βροντήξανε
Ύστερα λιώσαν χιόνι να ξεπλύνουν
Το κορμί του, σιωπηλό ναυάγιο της αυγής
Και το στόμα του, μικρό πουλί ακελάηδιστο,
Και τα χέρια του, ανοιχτές πλατείες της ερημίας.
Βρόντηξαν τα βουνά της Αλβανίας
Δεν έκλαψαν.
Γιατί να κλάψουν;
Ήταν γενναίο παιδί!

Ο Έφεδρος

Στίχοι: Πυθαγόρας
Μουσική: Γιώργος Κατσαρός
Τραγούδι: Μαρινέλλα
Άλμπουμ: Αλβανία

Τι γύρευες στ' αλβανικό βουνό,
μονάκριβε νησιώτη;
Και λαβωμένο κλαίει το δειλινό
την ακριβή σου νιότη...

Πάει ο ήλιος, πάει κι η Αμοργός,
στα μάτια του νυχτώνει.
Κι ο έφεδρος ανθυπολοχαγός
κοιμάται μες στο χιόνι.

Τα χρόνια σου καπνός τα παιδικά,
ανάσα η εφηβεία.
Στον τοίχο ματωμένα ιδανικά
μετάλλια και βραβεία...

Πάει ο ήλιος, πάει κι η Αμοργός,
στα μάτια του νυχτώνει.
Κι ο έφεδρος ανθυπολοχαγός
κοιμάται μες στο χιόνι.

Ο Ναπολιτάνος

Στίχοι: Πυθαγόρας
Μουσική: Γιώργος Κατσαρός
Τραγούδι: Μαρινέλλα
Άλμπουμ: Αλβανία

Μελαχρινέ Ναπολιτάνε
ο πόλεμος είναι φρικτός
εσύ μαχαίρωσες τον Πάνο
μετά σε σκότωσε κι αυτός

Τώρα κοιμάστε αγκαλιασμένοι
όπως το θέλησε ο Θεός
να `ναι οι λαοί αδελφωμένοι
Μαύροι, λευκοί, ένας λαός

Εσύ στη Νάπολη μπαρμπέρης
κι αυτός ψαράς στο Αιτωλικό
να μάθεις δε θα καταφέρεις
πώς φτάσατε στο φονικό

4. Να παρακολουθήσετε την αντιπολεμική **ταινία Ουρανός** του Τάκη Κανελλόπουλου και
α) να γράψετε **ιστορικές πληροφορίες** που δίνει η ταινία.
β) Να διατυπώσετε **τα συμπεράσματά σας** για τον πόλεμο της Αλβανίας του 1940.

α).....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....

.....

.....

.....

.....

β).....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ουρανός

4^ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Τίτλος: Ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος (1939-1945)

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΑ ΟΜΑΔΑΣ: .....

.....

.....

.....

.....

Δραστηριότητες:

1. Αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις και αφού μελετήσετε το απόσπασμα από το *Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ*, τη *μαρτυρία ενός Έλληνα Εβραίου* και το *τελευταίο γράμμα ενός Γάλλου αντιστασιακού*, που σας δίνονται να γράψετε
  - α) τις **ιστορικές πληροφορίες** που υπάρχουν στα δοθέντα κείμενα.
  - β) Να παρουσιάσετε τα **χαρακτηριστικά του ναζιστικού** καθεστώτος της Γερμανίας. Οι δύο εικόνες, που ακολουθούν, αποτελούν ιστορικά τεκμήρια.

α).....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

β).....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ΤΕΤΑΡΤΗ 13 ΓΕΝΑΡΗ 1943

Έξω συμβαίνουν φρικτά πράγματα, τους κακόμοιρους τους ανθρώπους, τους παίρνουν με τη βία μέρα νύχτα, με μοναδική αποσκευή ένα σακίδιο και λίγα λεφτά. Επιπλέον τους παίρνουν τα πράγματά τους στον δρόμο. Οικογένειες διαλύονται, άντρες, γυναίκες και παιδιά χωρίζονται. Παιδιά γυρίζουν από το σχολείο και δε βρίσκουν τους γονείς τους. Γυναίκες που πήγαν για ψώνια γυρίζουν και βρίσκουν το σπίτι τους σφραγισμένο, την οικογένειά τους εξαφανισμένη. Οι χριστιανοί Ολλανδοί ζουν κι αυτοί μέσα στην αγωνία, στέλνουν τους γιους τους στη Γερμανία, όλοι φοβούνται. Και κάθε νύχτα εκατοντάδες αεροπλάνα πετάνε πάνω από τις Κάτω Χώρες, με προορισμό τις γερμανικές πόλεις, όπου οργώνουν το χώμα με τις βόμβες τους, και κάθε ώρα που περνάει, εκατοντάδες, ακόμα και χιλιάδες άνθρωποι χάνουν τη ζωή τους στη Ρωσία και την Αφρική. Κανένας δεν μπορεί να το αγνοήσει, ολόκληρος ο πλανήτης βρίσκεται σε πόλεμο, κι ακόμα κι αν τα πράγματα πάνε καλύτερα για τους Συμμάχους, το τέλος δεν πλησίασε ακόμα. [...]

ΣΑΒΒΑΤΟ 27 ΜΑΡΤΙΟΥ 1943

Ο Ράουτερ, ένας από τους υψηλά ιστάμενους Γερμανούς, έβγαλε έναν λόγο: «Όλοι οι Εβραίοι πρέπει να έχουν αποχωρήσει από τις γερμανικές χώρες πριν από την 1η Ιουλίου. Από την 1η Απριλίου ως την 1η Μαΐου η επαρχία της Ουτρέχτης θα απολυμανθεί (λες και μιλάμε για κατσαρίδες), από την 1η Μαΐου ως την 1^η Ιουνίου οι επαρχίες της Βόρειας Ολλανδίας και της Νότιας Ολλανδίας». Σαν ένα αξιοθρήνητο κοπάδι ζώων, άρρωστο και εγκαταλειμμένο, οι φτωχοί αυτοί άνθρωποι οδηγούνται προς ανθυγιεινά σφαγεία. Αλλά καλύτερα να μη συνεχίσω, οι σκέψεις μου μου προκαλούν εφιάλτες!

Otto H. Frank και Mirjiam Pressler (επιμ.), *Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ*, ΠΑΤΑΚΗ, Αθήνα 2015, σ. 99, 115.

Μαρτυρία ενός Έλληνα Εβραίου από τη Θεσσαλονίκη που επέζησε από το Άουσβιτς

«Μετά την άφιξή μας στο στρατόπεδο και την εξαφάνιση της γυναίκας μου και των γονιών μου, η μουσική ήταν αυτή που βοήθησε να μη βουλιάξω στην απελπισία. Γιατί ένας άνθρωπος απελπισμένος είναι ήδη ένας άνθρωπος νεκρός. Η μουσική μου επέτρεψε να υποφέρω το ανυπόφορο, αυτή την ανείπωτη φρίκη που ένιωσα από την πρώτη κιόλας στιγμή που μπήκα στο στρατόπεδο και έμαθα για την τύχη των δικών μου. Τα περισσότερα μέλη της οικογένειάς μου είχαν χαθεί [...]. Τότε, παρά τον πόνο που αισθανόμουν, κατάφερα να διατηρήσω το ηθικό μου, κι αυτό χάρη στη μουσική. Μου είχαν πάρει το βιολί μου, όμως μου είχαν δώσει σχεδόν αμέσως ένα άλλο. Εκείνη την πρώτη μέρα, ήταν σαν να είχα δεχτεί ένα χτύπημα στο κεφάλι. Όμως, ακόμη και σ' εκείνη την κατάσταση, μου ζήτησαν να παίξω μουσική. Και έπαιξα. Το πρώτο αίσθημα απελπισίας πούμε είχε πλημμυρίσει μεταμορφώθηκε σε αίσθημα ελπίδας χάρη στα προφητικά εκείνα λόγια του Blockaster, το πρώτο βράδυ που έφτασα στο μπλοκ: "Ελπίζω ότι δε θα πεθάνεις εδώ μέσα"».

Ιάκωβος Στρούμσα, Διάλεξα τη ζωή. Από τη Θεσσαλονίκη στο Άουσβιτς, Ίδρυμα ΕΤΣ ΑΧΑΪΜ/εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1997, σ. 55-56.

Το τελευταίο γράμμα ενός Γάλλου αντιστασιακού

Αγαπητή μου Μαμά,

απ' όλους που γνωρίζω εσύ θα με νιώσεις καλύτερα, γι' αυτό σου αφιερώνω τις τελευταίες μου σκέψεις. Μην κατηγορήσεις κανέναν άλλον για το θάνατό μου, γιατί εγώ ο ίδιος διάλεξα τη μοίρα μου. Δεν ξέρω τι να σου γράψω, γιατί, αν και το μυαλό μου είναι καθαρό, δεν μπορώ να βρω τις σωστές λέξεις. Κατατάχτηκα στον Απελευθερωτικό Στρατό και πεθαίνω την ώρα που το φως της νίκης έχει αρχίσει ήδη να φέγγει [...] Πολύ σύντομα θα με τουφεκίσουν μαζί μ' άλλους είκοσι τρεις συντρόφους. Μετά τον πόλεμο πρέπει να διεκδικήσεις τα δικαιώματά σου για σύνταξη. Θα σ' αφήσουν να πάρεις τα πράγματά μου απ' τη φυλακή. Κρατάω μόνο τη φανέλα του Μπαμπά, γιατί δε θέλω το κρύο να με κάνει να τρέμω [...] Και πάλι σου λέω αντίο! Κουράγιο!

Ο γιος σου Spartaco

Spartaco Fontanot, εργάτης μεταλλουργίας, 22 ετών, μέλος της γαλλικής αντίστασης.

Πηγή: E.J. Hobsbawm, Η εποχή των άκρων. Ο σύντομος εικοστός αιώνας, 1914-1991, μτφρ. Β. Καπετανγιάννης, Θεμέλιο, Αθήνα 1995, σ. 126.

[Ολλανδοί Εβραίοι](#) στο Μπούχενβαλντ

[Κρεματόριο στη Βαϊμάρη](#)

2. Να μελετήσετε τις δύο **γελοιογραφίες** της περιόδου του Β' Παγκόσμιου πολέμου, που σας δίνονται και να τις σχολιάσετε λαμβάνοντας υπόψη τις ιστορικές σας γνώσεις.

[Του Νομικού](#)

Εδώ, ο Χέρμαν Γκέρνινγκ κρατάει την υδρόγειο σφαίρα, στην οποία ο «βαφεύς» Αδόλφος Χίτλερ σχεδιάζει το σύμβολο της σβάστικας.

[Σκίτσο εποχής](#)

Θα μπεις στην πρώτη τη γραμμή
και ήρωας θα γίνεις

Εκείνος δε μιλάει πολύ
του `ναι μεγάλη η στολή,
του `ναι μεγάλη η στολή
και βάσανο οι αρβύλες

Το εμβατήριο που του `μαθαν να λέει
είναι μονότονο και του `ρχεται να κλαίει,
είναι μονότονο και του `ρχεται να κλαίει
το εμβατήριο που του `μαθαν να λέει

Δεν του `γραφε ποτέ κανείς
τις νύχτες ξύπναγε νωρίς,
τις νύχτες ξύπναγε νωρίς
και **μίλαγε για λάθος**

**Μια μέρα έγινε στουπί
πέταξε πέρα τη στολή,
πέταξε πέρα τη στολή
και έκλαψε μονάχος**

Το εμβατήριο που του `μαθαν να λέει
είναι μονότονο και ντρέπεται να κλαίει,
είναι μονότονο και ντρέπεται να κλαίει
το εμβατήριο που του `μαθαν να λέει

Γερμανικό εγχειρίδιο πολέμου

Στίχοι: **Μπέρτολτ Μπρεχτ**
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Τραγούδι: Γιάννης Κούτρας

Στρατηγέ το τανκς σου
Είναι δυνατό μηχανήμα
Θερίζει δάση ολόκληρα
Κι εκατοντάδες άνδρες αφανίζει
Μόνο που έχει ένα ελάττωμα
Χρειάζεται οδηγό

Στρατηγέ το βομβαρδιστικό
Είναι πολυδύναμο
Πετάει πιο γρήγορα απ' τον άνεμο
Κι απ' τον ελέφαντα σηκώνει βάρος πιο πολύ

Μόνο που έχει ένα ελάττωμα
χρειάζεται πιλότο

Στρατηγέ **ο άνθρωπος** είναι χρήσιμος πολύ
Ξέρει να πετάει
Ξέρει και να σκοτώνει
Μόνο που έχει ένα ελάττωμα
ξέρει να σκέφτεται

Το σκάκι

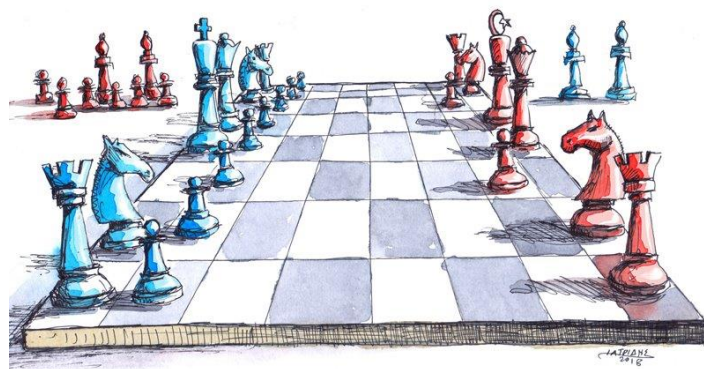
Ποίηση: **Μανόλης Αναγνωστάκης**
Μουσική: Δημήτρης Παπαδημητρίου
Τραγούδι: [Γεράσιμος Ανδρεάτος](#)

Έλα να παίξουμε. Θα σου χαρίσω τη βασίλισσά μου.
(Ήταν για μένα μια φορά η αγαπημένη
Τώρα δεν έχω πια αγαπημένη)
Θα σου χαρίσω τους πύργους μου
(Τώρα πια δεν πυροβολώ τους φίλους μου
Έχουν πεθάνει καιρό πριν από μένα)
Κι ο βασιλιάς αυτός δεν ήτανε ποτέ δικός μου
Κι ύστερα τόσους στρατιώτες τί τους θέλω;
(Τραβάνε μπρος, τυφλοί, χωρίς καν όνειρα)
Όλα, και τ' άλογά μου θα σ' τα δώσω

Μονάχα ετούτον τον τρελό μου θα κρατήσω

Που ξέρει μόνο σ' ένα χρώμα να πηγαίνει
Δρασκελώντας τη μια άκρη ως την άλλη
Γελώντας μπρος στις τόσες πανοπλίες σου
Μπαίνοντας μέσα στις γραμμές σου ξαφνικά
Αναστατώνοντας τις στέρεες παρατάξεις.

Κι αυτή δεν έχει τέλος η παρτίδα.

Τίτλος: Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος (1946-1949)

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΑ ΟΜΑΔΑΣ: .....

.....

.....

.....

.....

Δραστηριότητες:

- α)** Αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις και αφού μελετήσετε το απόσπασμα από το μυθιστόρημα του Μενέλαου Λουντέμη, **Οδός Αβύσσου αριθμός 0** και το απόσπασμα από το μυθιστόρημα του Θανάση Βαλτινού, **ΟΡΘΟΚΩΣΤΑ**, που σας δίνονται, να γράψετε τις **ιστορικές πληροφορίες** που υπάρχουν στα **λογοτεχνικά κείμενα**.

β) Να περιγράψετε τη συμπεριφορά των στρατιωτικών και των ανταρτών απέναντι στους αντιπάλους τους και **να** τη **σχολιάσετε**.

Οι αφίσες, που ακολουθούν, αποτελούν ιστορικό τεκμήριο.

α).....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....
β).....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Στην αίθουσα του Στρατοδικείου, ο γιώργης, κεντρικό πρόσωπο στο μυθιστόρημα του Μενέλαου Λουντέμη **Οδός Αβύσσου, Αριθμός 0**, βασανισμένος τόσο άγρια στη Μακρόνησο που για να ξανα θεθούν οι σκόρπιες ίνες του μυαλού του έμεινε για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα σε νευρολογική κλινική, σηκώνεται όρθιος και με σταθερή φωνή «απολογείται» καταγγέλλοντας μπροστά στους δικαστές του τα βασανιστήρια, τις εκτελέσεις κι αυτήν ακόμα την παρωδία δίκης με το προαποφασισμένο αποτέλεσμα της θανατικής του καταδίκης. Όσα καταγγέλλει προκαλούν – όπως είναι φυσικό- εκνευρισμό στην έδρα...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ: Σιωπή! Χρησιμοποιείς την ιεράν ταύτην αίθουσα δια την βρομεράν προπαγάνδα σου; Αρκεί!

ΣΤΡΑΤΟΔΙΚΗΣ: Αφήστε τον, κ. Πρόεδρε... πολύ γρήγορα, μόλις ο θάνατός του γίνει βεβαιότης, θα σκύψει τον αυχένα...

ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟΣ: Κάνετε λάθος. Θα πάω όρθιος παντού. Όρθιος όπως περπάτησα ως τώρα, ακόμα κι όταν τα πόδια μου έσταζαν αίματα. Πρέπει, για την ιστορία, να σας πω ότι χτες βράδυ, μετά το τέλος της δίκης, τρεις άνθρωποι μπήκαν στο κελί μου κι όλη τη νύχτα πάλεψαν να σπιλώσουν την τελευταία μέρα της ζωής μου, αποσπώντας μου την ταπεινωτική «μετάνοια». Θα μπορούσα να σας δείξω τις πληγές και τα εγκαύματα που έκαναν σ' ολόκληρο το κορμί μου. Δεν το κάνω όμως, για να μη νομισθεί ότι εκλιπαρώ την επιείκεια ή τον οίκτο σας. Δε με πιστεύετε;

ΣΤΡΑΤΟΔΙΚΗΣ: Εγώ το πιστεύω. Όχι, κ. Πρόεδρε. Εγώ το πιστεύω. Γι' αυτό., κατηγορούμενε, σε συμβουλεύω εγώ, πατρικώς -όχι με βασανισμούς και απειλάς- σε προτρέπω πατρικώς να

εγκαταλείψεις, επιτέλους, αυτό το στείρον ανώφελον πείσμα -χάριν μιας αβεβαίας υστεροφημίας- και να επανέλθεις εις τους κόλπους της Πατρίδος, ήτις θα σε δεχθεί και θα περιθάψει τα πληγάς σου.

ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟΣ: Παιδιά που τα φέρνουν στο σπίτι με το ξύλο φεύγουν μακρύτερα. Όχι, κ. Στρατοδίκη, δε θα επιστρέψω στο ετοιμόρροπο σπίτι σας, που τόσο άσκημα κάνετε αν το λέτε «Π α τ ρ ί δ α». Δε θα επιστρέψω ούτε με το γλυκό σας ύφος, που τόσο αδέξια ηχεί στα χείλη σας. Δε θα επιστρέψω σ' ένα σπίτι που τα θεμέλια και το κατώι του πλημμύρισαν από αίματα. Π α τ ρ ί δ α είναι εκείνο που για χάρη του θυσιάζονται οι άνθρωποι και όχι εκείνο που για χάρη του σκοτώνουν.

Ο ΙΔΙΟΣ ΣΤΡΑΤΟΔΙΚΗΣ: Ε, τότε πήγαινε στο διάολο! Πήγαινε στον θάνατο που σου αξίζει!

Λουντέμης Μενέλαος, (1976). *Οδός Αθύσσου αριθμός 0*, Ελληνικά Γράμματα (10η έκδ.), Αθήνα: ΔΟΡΙΚΟΣ, σ. 373-374.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 27

ΤΗΝ ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΤΗΝ ΚΑΛΟΥΤΣΗ ΕΤΣΙ ΤΗΝ ΠΙΑΣΑΝΕ. Την έπιασε ο Πικινός. Δεν έχω πεποίθηση, η Γεωργία μπορεί να ξέρει καλύτερα. Και κάποιος άλλος. Ήσαν δύο. Και όταν την έπιασε του είπε, ρε συ, εμένανε ήρθες, εμένα ήρθες να πιάσεις, που άμα ξύσεις τα δόντια σου θα βγει το ψωμί μου από μέσα; Στην Αγιασοφιά, πριν την κάψουν. Η καταγωγή της ήταν από το Καστρί. Φαρμασωνίτσα. Όχι Φαρμασωνίτσα. Καλούτση. Φαρμασωνίτσα, ήταν η μάνα της. Καλούτση. Πάντως την πιάσανε, την πήγαν κάπου, δεν ξέρω πού. Είπαν στην Ορθοκωστά. Και την έκοψαν μετά την κακομοίρα. Λένε πάλεψε, δεν ήμασταν μπροστά. Πάλεψε για να σωθεί. Αλλά τη γονατίσανε.

- Στο στρατόπεδο εμένα μού είπαν, άμα βλέπεις να τους βγάζουν από κείνη την πόρτα, να ξέρεις τους πάνε για εκτέλεση. Είχε δυο πόρτες το μοναστήρι. Από κείνη βγάλαν την Πηνελόπη.

- Είχε μια γρίπη, ακριβώς έτσι το είπανε. Και τη σήκωσε από το κρεβάτι ο Πικινός και την πήρε. Γιατί κάποιον μπορεί να είχε φιλοξενήσει. Και φύγανε. Πήγαν και κάψαν όλο το χωριό οι αντάρτες. Και φύγανε οι άνθρωποι, πήγαν απέναντι.

Βαλτινός Θανάσης, *ΟΡΘΟΚΩΣΤΑ*, βιβλιοπωλείον της ΕΣΤΙΑΣ, Αθήνα 2016, σ. 190.

«Ο εμφύλιος πόλεμος είναι κακό και για τα δύο μέρη, γιατί το ίδιο είναι η καταστροφή και για τους νικητές και για τους νικημένους».

Δημόκριτος, (Ανθ. Στοβ. ΜΓ, 34)

Αριστερά αφίσα του ΕΑΜ που καλεί σε **αποχή** από τις εκλογές στις **31 Μαρτίου 1946** και στα δεξιά φιλοβασιλική αφίσα για το δημοψήφισμα της **1ης Σεπτεμβρίου 1946**.

[Εμφύλιος πόλεμος \(1946-1949\)](#)

2. Να μελετήσετε τον **πίνακα Εμφύλιος πόλεμος (1948)** του Νίκου Εγγονόπουλου, που σας δίνεται και **να** τον **συσχετίσετε** με το ιστορικό γεγονός του ελληνικού εμφυλίου πολέμου (1946-1949).

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

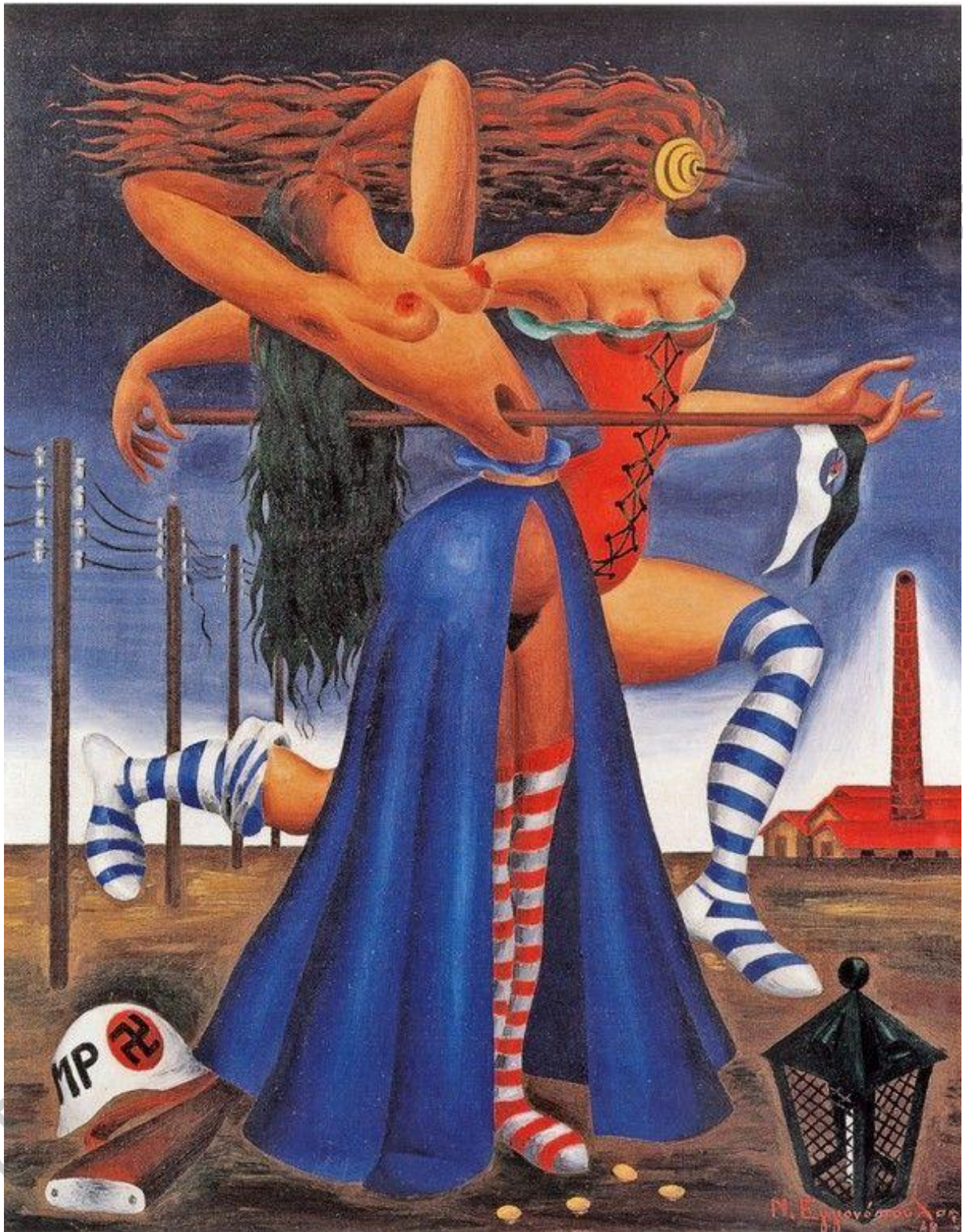
.....

.....

.....

.....

.....

Εμφύλιος πόλεμος (1948)

Ποίηση 1948

Στίχοι: **Νίκος Εγγονόπουλος**

τούτη ή εποχή
τοῦ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ
δέν εἶναι εποχή
γιά ποίηση
κι ἄλλα παρόμοια:
σάν πάει κάτι
νά
γραφεῖ
εἶναι
ὡς ἄν
νά γράφονταν
ἀπό τήν ἄλλη μεριά
ἀγγελτηρίων θανάτου

γι' αὐτό και
τά ποιήματά μου
εἶν' τόσο πικραμένα
(καί πότε —ἄλλωστε— δέν ἦσαν;)
κι εἶναι
—πρό πάντων—
καί
τόσο
λίγα

(ΕΛΕΥΣΙΣ, 1948)

Ο στρατιώτης ποιητής

Στίχοι: **Μίλτος Σαχτούρης**
Μουσική: Γιάννης Σπανός
Τραγούδι: Κώστας Καράλης

**Δεν έχω γράψει ποιήματα
μέσα σε κρότους
μέσα σε κρότους
κύλησε η ζωή μου**

Τη μιαν ημέρα έτρεμα
την άλλην ανατρίχιαζα
μέσα στο φόβο
μέσα στο φόβο
πέρασε η ζωή μου

Δραστηριότητα κοινή για όλες τις ομάδες:

5. Να γράψετε ένα σύντομο **σενάριο** για **θεατρικό δρώμενο** ή **ταινία μικρού μήκους** ή **ιστορικό ντοκιμαντέρ ως 10'**, που θα βασίζεται είτε σε πραγματικά ιστορικά γεγονότα είτε σε λογοτεχνικό κείμενο ή σε κείμενο μυθοπλασίας. Το θέμα θα αναφέρεται στον **πόλεμο** μιας από τις ιστορικές περιόδους που μελετήσατε στο διδακτικό σενάριο ή σε σύγχρονο πόλεμο.

.....

.....

.....

.....

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ:

- **1922** Βασίστηκε σε αυθεντικές μαρτυρίες και στο **μυθιστόρημα** *Το νούμερο 31328* του Ηλία Βενέζη.
- **Ουδέν νεώτερον από το δυτικό μέτωπο** Βασίστηκε στο ομώνυμο **μυθιστόρημα** του Έριχ Μ. Ρεμάρκ.
- **20ος αιώνας, οι βεβαιότητες διαψεύδονται** **Μαθητικό ντοκιμαντέρ** που κέρδισε το 1ο βραβείο στον 2ο Πανελλήνιο Μαθητικό και Φοιτητικό Διαγωνισμό Ιστορικού Ντοκιμαντέρ του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Ιστορική Έρευνα, Διδακτική και Νέες Τεχνολογίες» του Ιονίου Πανεπιστημίου και της Επιστημονικής Ένωσης «Νέα Παιδεία».
- **Το Σμόκοβο στη δίνη του Εμφυλίου Πολέμου** **Μαθητικό ντοκιμαντέρ** που κέρδισε το 3ο βραβείο στον 4ο Πανελλήνιο Διαγωνισμό Ιστορικού Ντοκιμαντέρ για Μαθητές και Εκπαιδευτικούς του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Ιστορική Έρευνα, Διδακτική και Νέες Τεχνολογίες» του Ιονίου Πανεπιστημίου και του περιοδικού ΝΕΑ ΠΑΙΔΕΙΑ.
- **Το ποτάμι** **Ταινία μυθοπλασίας** που οι δημιουργοί της εμπνεύστηκαν από το **διήγημα** του Αντώνη Σαμαράκη *Το ποτάμι*.
- **Στους στρατώνες γίνεται γνωστός ο βομβαρδισμός της Αλμέρια** **Θεατρικό μονόπρακτο** του Μπέρτολτ Μπρεχτ.
- **Ο σπιούνος** **Θεατρικό μονόπρακτο** του Μπέρτολτ Μπρεχτ.
- **Ψυχή βαθιά** **Πολεμική ταινία μυθοπλασίας** η οποία διαδραματίζεται την εποχή του Ελληνικού Εμφυλίου.

ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ

Δραστηριότητα ατομική:

Στο Γυμνάσιο Δροσιάς θα οργανωθεί **εκδήλωση** από τους μαθητές **με αντιπολεμικό μήνυμα**. Στόχος είναι να ευαισθητοποιηθούν εκτός από τους/τις μαθητές/τριες του σχολείου σας και ένας μεγαλύτερος αριθμός μαθητών, ενηλίκων από την τοπική και ευρύτερη κοινωνία. **Ως ενεργοί έφηβοι και αυριανοί πολίτες** τι προτείνετε για την ευαισθητοποίηση του κόσμου; Να γράψετε ένα συνεχές κείμενο περίπου 150 λέξεων με την πρότασή σας και την αιτιολόγησή της.

[Αντιπολεμικό μήνυμα](#)

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- **Αναγνωστάκης, Μανόλης**, «Το σκάκι», Πύλη για την ελληνική γλώσσα. Ανακτήθηκε από: http://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/tools/concordance/browse.html?cnd_id=1&text_id=57 (προσπελάστηκε Ιούλιος 2018).
- **Απολλυναίρ, Γκυγιώμ**, «Το λαβωμένο περιστέρι και το συντριβάνι», μτφρ. Τάκης Βαρβιτσιώτης (1916-), Φωτόδεντρο. Ανακτήθηκε από: <http://photodentro.edu.gr/v/item/ds/8521/6554> (προσπελάστηκε Ιούλιος 2018).
- **Βαλτινός, Θανάσης** (2016), *ΟΡΘΟΚΩΣΤΑ*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της ΕΣΤΙΑΣ.
- **Βενέζης, Ηλίας** (2015), *Το νούμερο 31328* (57η εκδ.). Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της ΕΣΤΙΑΣ.
- **Βενέζης, Ηλίας** (1996), *ΩΡΑ ΠΟΛΕΜΟΥ* Διηγήματα. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της ΕΣΤΙΑΣ.
- **Εγγονόπουλος, Νίκος**, «Ποίηση 1948», Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού. Ανακτήθηκε από: http://www.snhell.gr/anthology/content.asp?id=211&author_id=7 (προσπελάστηκε Ιούλιος 2018).
- **Ελύτης, Οδυσσέας**, «Άσμα ηρωικό και πένθιμο για τον χαμένο Ανθυπολοχαγό της Αλβανίας», Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού. Ανακτήθηκε από: http://www.snhell.gr/anthology/content.asp?id=503&author_id=9 (προσπελάστηκε Ιούλιος 2018).
- **Frank H., Otto και Pressler, Mirjiam** (επιμ.) (2015), *Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ*. Αθήνα: ΠΑΤΑΚΗ.
- **Λουντέμης, Μενέλαος** (1976), *Οδός Αβύσσου αριθμός 0*, (10η έκδ.). Αθήνα: ΔΟΡΙΚΟΣ.
- **Μπεράτης, Γιάννης** (2011), *Το πλατύ ποτάμι*. Αθήνα: ΕΡΜΗΣ.
- **Μαραγκόπουλος, Άρης** (2013), *Το Χαστουκόδεντρο*. Αθήνα: ΤΟΠΟΣ.
- **Μπρεχτ, Μπέρτολτ** (1983), [«Γερμανικό εγχειρίδιο πολέμου»](#) ΠΟΙΗΜΑΤΑ (μτφ Μ. Πλωρίτη), σ. 55-58. Αθήνα: ΘΕΜΕΛΙΟ.
- **Μπρεχτ, Μπέρτολτ** (1979), «Η μπαλάντα του νεκρού στρατιώτη», Η Μαρία Φαραντούρη τραγουδάει Μπρεχτ Δίσκος (μτφ. Π. Μάτσης).
- **Μπρεχτ, Μπέρτολτ** (1979), «Η μπαλάντα του νεκρού στρατιώτη», (μτφ. Οδ. Ελύτης). *Ο ΚΥΚΛΟΣ ΜΕ ΤΗΝ ΚΙΜΩΛΙΑ* Δίσκος.

- **Μπρεχτ, Μπέρτολτ** (2014), «Ο σπιούνος», *Τρόμος και Αθλιότητα του Τρίτου Ράιχ* θέατρο (μτφ. Ν. Κατσαούνης), σ. 78-87 και 118-119. Αθήνα: ΜΩΡΑΪΤΗΣ.
- **Μυριβήλης, Στρατής** (2014), *Η ζωή εν τάφω*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της ΕΣΤΙΑΣ.
- **Ρεμάρκ, Έριχ Μαρία** (2014), *Ουδέν νεώτερον από το δυτικόν μέτωπον*. Αθήνα: ΜΙΝΩΑΣ.
- **Ρίτσος, Γιάννης** (1979), «Γράμματα για το μέτωπο», *Ποιήματα 1930-1942*. Αθήνα: ΚΕΔΡΟΣ.
- **Σαμαράκης, Αντώνης** (2013), «Το ποτάμι», *ΖΗΤΕΙΤΑΙ ΕΛΠΙΣ* Διηγήματα, σ.23-28. Αθήνα: ΨΥΧΟΓΙΟΣ.
- **Σαμαράκης, Αντώνης** (2013), «Πολεμική ιστορία», *ΖΗΤΕΙΤΑΙ ΕΛΠΙΣ* Διηγήματα, σ.71-74. Αθήνα: ΨΥΧΟΓΙΟΣ.
- **Σαχτούρης, Μίλτος**, «Ο στρατιώτης ποιητής», *Μικρός Απόπλους*. Ανακτήθηκε από: <https://www.mikrosapoplous.gr/extracts/sahtouris.html> (προσπελάστηκε Ιούλιος 2018).
- **Solour** (2015), *Αϊβαλί* (graphic novel), Αθήνα: ΚΕΔΡΟΣ.
- **Σωτηρίου, Διδώ** (1987), *Ματωμένα χρώματα*, (39η έκδ.). Αθήνα: ΚΕΔΡΟΣ.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Η *Ιστορία* θα διδαχθεί διαθεματικά με τη *Λογοτεχνία* και στο πλαίσιο της *Φιλαναγνωσίας* οι μαθητές/τριες θα μελετήσουν διηγήματα, ολόκληρα τα ποιήματα, κεφάλαια ή ολόκληρα τα μυθιστορήματα που αναφέρονται στην παραπάνω βιβλιογραφία και θα εκπονήσουν δραστηριότητες *δημιουργικής γραφής* και *σεναρίου*.

ΕΠΙΣΗΣ, οι μαθητές/τριες θα παρακολουθήσουν το Εκπαιδευτικό πρόγραμμα «πολεμώντας τον πόλεμο – Κινήματα ειρήνης μπροστά στον πυρηνικό κίνδυνο» στο *Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων*.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστώ θερμά την **ΕΝΩΣΗ ΣΕΝΑΡΙΟΓΡΑΦΩΝ ΕΛΛΑΔΟΣ** για το χρήσιμο υλικό, την πλούσια βιβλιογραφία και τις πολύτιμες συμβουλές της για τη συγγραφή *σεναρίου*.

Ευχαριστώ πολύ τη **ΛΕΣΧΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΩΝ** για το έντυπο υλικό “ΠΟΛΕΜΟΣ Α.Ε.”, βασισμένο στην ομώνυμη έκθεση τον Μάιο του 2018.

«Όταν με το καλό τελειώσει αυτός ο αναθεματισμένος πόλεμος, είπε η ρυτιδιασμένη φιγούρα στην αναπηρική καρέκλα χαμηλώνοντας κουρασμένα το ποτήρι και ανεβάζοντας ελαφρά τον τόνο, θα πρέπει να δοθεί στον «μέσο άνθρωπο», σε οποιοδήποτε μέρος του κόσμου κι αν βρίσκεται αυτός, μια ευκαιρία να φτιάξει από την αρχή τη ζωή του.»

Μαραγκόπουλος, Άρης, *Το Χαστουκόδεντρο.*

Κανένας δεν είναι τόσο ανόητος, ώστε να προτιμάει τον πόλεμο και όχι την ειρήνη.

ΗΡΟΔΟΤΟΥ (Ιστορία, Α, 87)